

ÜNİVERSİTELERİMİZİN YAYIN SİYASETİ

ve

YASALAR*

Prof. Dr. Yaşar KARAYALÇIN

A) ÜNİVERSİTELERİMİZİN YAYIN SİYASETİ. 1. Türk kültür ve bilim yayınları. I. Kongre — Hedefler. 2. İlkeler, 3. Üniversite yayınlarının özellikleri. 4. Yazar hakkı. 5. Niçin yazılır? B) YASALAR. 6. Genel olarak 7. Üniversiteler Kanunu (m. 57): Ders kitaplarının ve teksirlerinin bastırılması. 8. Üniversiteler Yayın Yönetmeliği. 9. Gelir Vergisi Kanunu. 10. Sonuç ve öneriler.

Bu tebliğde ileri sürülen fikirlerin çoğu yeni değildir; en aşağı on yıldanberi çeşitli yazılarıma konu olmuş¹ ve üniversitenin yetkili kurullarında anlatılmaya çalışılmıştır. Üniversite dışındaki ve hatta içindeki sorumlulara anlatılamayan problemler, anlayış görür ve çözüm yolu bulunur ümidiyle, bu tebliğle bu defa, II. Yayın Kongresi'ne sunulmaktadır.

Tebliğ A) Üniversitelerimizin yayın siyaseti ve B) Yasalar olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

* Kültür Bakanlığı'nın daveti üzerine Ankara'da 24-27 Ocak 1975 tarihinde toplanan II. Yayın Kongresi'ne sunulan tebliğ.

¹ Bir «dağıtım ve satım şirketi» kurulmalıdır. Forum, 15 Haziran 1963 s. 10-12.

Yayın hayatında plânsızlıktan neler kaybettik, Forum, sa. 225, 15 Ağustos 1963, s. 11-13.

Fikir ve yayın hayatımız bakımından Gelir Vergisi Kanunu, Forum sa. 211, 15 Ocak 1963, s. 12-13.

Yeni Tasarılar ve ele alınmayan temel konular, Yeni Gazete, 13 Mart 1970. (Bu yazılar «Meseleler ve Görüşler» adlı kitabımda da yayınlanmıştır: I, 1965 s. 12-24, II, 1972, s. 28-32).

Üniversitelerimizin yayın siyaseti, Milliyet, 26 Ekim 1974.

İkinci Yayın Kongresi Yaklaşırken. Milliyet, 20 Ocak 1975.

A. ÜNİVERSİTELERİMİZİN YAYIN SİYASETİ

1 — Türk Kültür ve bilim yayınları. I. Kongre-Hedefler: Öğretim araştırma ve yayın yapmak Üniversitelerin ve üniversitedeki öğretim üyelerinin temel görevleridir (Ün. K. m. 3a, ç, e-f; 18 f3 a, b).

Üniversitelerimizin yayın siyaseti ve yayın işlerini düzenleyen yasalar Türkiye'nin kültür ve bilim siyaseti içinde geniş bir açıdan değerlendirilmelidir.

Birinci Neşriyat Kongresi'nde 35 yıl önce Türkiye'nin önemli yayın meseleleri genel olarak ele alınmış ise de bu Kongre'de bilim ve üniversite yayınları konusu üzerinde yeteri kadar durulamamıştır. Birinci kongrenin bilim ve üniversite hayatı bakımından ilgi çeken iki yönü vardır :

a) *Türk harfleri ile yayınlanması teklif edilen eski eserler:* Bin yıllık yazı, ikiyüz yıllık basım aracı olan Arab alfabesi, yerini 1928 yılında yayınlanan 1353 sayılı kanunla lâtin alfabesinden alınan Türk harflerine bırakınca Türk fikir ve kültür hayatında bir bölünme ve kesinti ortaya çıkmıştır. İstanbul Üniversitesi, Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Türk Tarih ve Dil kurumları Birinci Kongreye, Türk harfleri ile yayınlanması gereken eski eserlere ait oldukça geniş listeler sunmuşlardır².

Neşriyat ve Program Encümeni Türk harfleri ile basılacak eski eserler konusunda görüşlerini raporunda belirtmiş, Maarif Vekâleti ile diğer yüksek öğretim müesseselerinin bu alanda *beşer yıllık iki ayrı plan ve program yapmasını*, her yıl yayın alanına ayrılacak ödeneğin % 15'inin bu eserlerin basılmasında kullanılması nı teklif etmiştir³.

Bu alanda 47 yıl içinde Türk harfleri ile yapılan yayınların bir envanteri çıkartılmalı ve kültür kesintisini ortadan kaldırmak üzere ne gibi eserlerin Türk harfleri ile yayınlanması gerektiği, 35 yıl içinde sayısı ve bilimsel gücü artmış Üniversitelerimiz ve diğer ilgili kuruluşlar tarafından önerilmelidir.

b) *Türkçeye çevrilecek bilim eserleri listesi:* İstanbul Üniversitesinin I. Kongreye sunduğu rapordan anlaşıldığına göre «Yüksek tahsil talebesine ders ve müracaat kitabı olarak tercüme

² Birinci Türk Neşriyat Kongresi. Raporlar, teklifler, müzakere zabıtları, 1939, s. 286-334.

³ a.g.e. s. 117-120.

ettirilecek eserlerin tercüme ve neşri hakkında bir talimatname» yayınlanmıştır. İstanbul Üniversitesi bu raporda klâsik bilim eserlerinin ve Türkçeye kazandırılacak diğer bilim eserlerinin fakülteler tarafından uzmanlara hazırlattırılmasını ve çeviri faaliyetine derhal başlanmasını teklif ediyordu⁴.

Birinci Kongre'de sadece genel klâsik eserler konusu karara bağlanmış; «İlmî eserler, manüeller esasen alâkalı yüksek mektepler ve makamlar tarafından peyderpey tercüme ettirilmekte bulunduğu için» Tercüme Encümeni bunları listeye ithal etmek lüzumunu hissetmemiştir⁵.

İstanbul Üniversitesinin bilim eserleri çevirileri bir kaç eser yayınlandıktan sonra durmuş, ilgili fakülteler biraraya gelerek ortak çeviri listeleri yapıp bunların yayınlanmasını bir programa bağlayamamışlar, I. Kongrede açıkça belirtilen «koordinasyon»⁶ ilgili kuruluşlar arasında sağlanamamış; yayınlanabilen bilim eserleri çevirileri, çeviricilerin ilgi ve tercihlerine bırakılmıştır.

Türk üniversiteleri ve diğer bilim ve araştırma kurumları 35 yıl içinde yayın alanında 1939 yılındaki durumla mukayese edilemeyecek bir seviyeye varmışlardır.

Ancak Türkiye ve Türk Üniversiteleri ve II. Yayın Kongresi için önemli olan Türkçenin bir bilim ve kültür dili olması yolunda, kültür ve bilim yayınlarımızın ne dereceye kadar rolü olabildiğidir.

Üniversitelerimizin yayın siyasetinde *yakın hedef* Türk Üniversite gençliğinin ve meslek çevrelerinin milletlerarası standardda eserlere yeter sayıda sahip olması, *asıl hedef* ise Türkçenin, gerek Türk yazarlarının eserleri ile, gerek Türkçeye kazandırılmış yabancı eser çevirileri ile bir bilim ve kültür dili olarak Dünya bilim ve kültür hayatında meselâ İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Rusca.... gibi bir düzeye yükselmesidir.

2 — İlkeler: Kültür ve bilim hayatımızla ilgili yayınların önemli bir kesimini Üniversite yayınları oluşturur. Bütün Üniversitelerin ve diğer kültür ve bilim kuruluşlarının yayınlarında ilkelerin açıkça tesbit edilmesi ve özellikle Devlet kaynakları ile yayın yapan kuruluşların bu ilkelere uygun bir şekilde yayın yapmala-

⁴ age. s. 349-352.

⁵ age. s. 125.

⁶ age. s. 65.

rının sağlanması lâzımdır. II. Yayın Kongresinde bu ilkelerin tartışılması ve açıkça karara bağlanması gerekir.

Kültür ve bilim hayatımızla ilgili ilkeler olarak tekliflerimiz şunlardır :

1 — *Hedef* : Kültür ve bilim yayınlarının hedefi Türkçe'yi bir kültür ve bilim dili yapmaktır.

Üniversiteler ve ilgili diğer kuruluşlar kültür, bilim ve meslek alanlarında milletlerarası standardda yayınlar yapmak, milletlerarası standarddaki önemli yabancı eserleri Türkçe olarak yayımlamak, yüksek öğretim gençliğinin ders kitabı ve yardımcı eser ihtiyaçlarını en kısa zamanda karşılamakla görevlidirler.

Görevli kuruluşlar ve bunların görev alanları, bu alanlarda ilgili kuruluşlar arasında yapılacak işbirliği esasları, Millî Eğitim ve Kültür Bakanlıklarının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından tesbit ve ilân edilir.

2 — *Programlar* : Görevli kuruluşlar, ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak beşer yıllık yayın ve çeviri programlarını hazırlar ve ilân ederler.

3 — *Ödenekler* : Devlet bu programların zamanında gerçekleşmesi için görevli kuruluşlara, bu programlar için sarfedilmek üzere yeterli ödenekler tahsis eder.

4 — *Verim* : Görevli kuruluşlar bu ödenekleri rasyonel, etkili verimli ve ekonomik şekilde kullanırlar (bak. Ün. K. m. 3 c).

5 — *Destek* : Kültür ve bilim yayınlarında değerlendirilebilecek potansiyelden azami verim alabilmek için bu alandaki emek her şekilde teşvik edilir. Kültür ve bilim yayınlarını köstekleyen yasalar ve yazar hakları bu ilkelere göre değiştirilir.

6 — *Denetim* : Kültür ve bilim yayınlarının seviyesi görevli kuruluşların sorumluluğundadır. Yayınların denetimi eser tahlilleri ile ve bilimsel yollarla yapılır.

7 — *Pazarlama ve satım* : Her Üniversite şehrinde bir *Üniversite kitabevi* açılır. Üniversite Kitabevleri Üniversitelerin ve diğer görevli kuruluşların yayınlarını pazarlar, dağıtır, satar (Bak. Ün. K. m. 43 f4).

Üniversiteler belli bilim alanlarındaki yayınların pazarlamasını yapacak *ortak yayınevleri* de kurabilirler.

Görevli kuruluşlar kendi yayınlarını kendi kitap satış bürolarında da satabilirler. Özel kitapçılar Üniversite yayınlarını ticarî esaslara uygun olarak Üniversite yayınevlerinden sağlarlar.

8 — *Ücretsiz dağıtım* : Kanun hükümlerine göre tevdi edilecek kitaplar dışında görevli kuruluşlar yayınlarını ücretsiz olarak ilgili kütüphanelere ve karşılıklılık esaslarına göre yabancı kuruluşlara ve kütüphanelere de dağıtırlar. Kişilere ücretsiz kitap dağıtılmaz; gereklenlere kitap kuponu verilir.

9 — *Satış fiatı* : Görevli kuruluşlar kitap fiatlarını maliyet + satış komisyonu esasına göre tesbit ederler.

Görevli kuruluşlar yayın tarihinden üç yıl sonra uygun gördükleri kitapların satış fiyatında indirim yapabilirler.

10 — *Kitap kuponları* : Kitap kuponları ile ancak görevli kuruluşların yayınları satın alınabilir.

Yardıma muhtaç veya teşvike lâyık öğrencilere kitap kuponu verilir.

Üniversite ve ilgili kuruluş öğretim üyeleri ve yardımcılarının aylık brüt ücretlerinin % 10 nundan ve her halde 100 liradan aşağı olmamak üzere kitap kuponu verilir.

3 — *Üniversite yayınlarının özellikleri* : Kitapların satış fiyatı bütün kitaplarda aynı unsurlardan oluşur: a) Kâğıt, karton, b) dizgi, baskı, ciltleme, klişe, c) dağıtım-taşıma, ç) yazar hakkı, d) yayımcı hakkı, e) dağıtımcı payı, f) kitapçı payı. Kitabın baskı ve satış sayısı arttıkça maliyeti ve dolayısıyla satış fiyatı düşer ve bu kitapların yayımı, yayımcı için ve dolayısıyla yazar ve dağıtımcı için daha avantajlı olabilir. Kitap fiatlarının düşürülmesi için bu unsurların bir veya birkaçından indirim yapmak veya devletin ya da diğer kuruluşların malî desteğini sağlamak gerekir (yayın ödeneği - bazı hizmetlerin doğrudan doğruya Devlet memurları eliyle yürütülmesi v.s.).

Üniversite ve diğer kültür-bilim yayınlarını halka ve geniş okuyucu kitlelerine hitap eden yayınlardan ayıran özellikler şunlardır :

Kültür, bilim, meslek ve öğretim hayatına katkı : Bu yayınlarda önemli olan belli bir düzeyin üstünde olması, inceleme-araştırmalara dayanması ve ilgili alana bir katkı getirmesidir. Devletin malî desteğinin birinci sebebi budur.

Okuyucu ve baskı sayısı : Kitabın alanı ve konusu, sayısı sınırlı bir öğrenci veya meslek grubunu ilgilendirebilir. Halka veya meselâ ilk veya ortaöğretim öğrencilerine hitap eden bir kitabın baskı sayısı onbin ve hatta yüzünü aşabilir. Üniversite ve diğer bilim yayınlarında bir kitabın, özellikle bir monografinin 750 veya 1000 adet basılması normal sayılabilir. Düşük baskılı kitapların dahi bazan alıcı bulamadığı görülmektedir. Ancak iyi bir pazarlama ağı ile bu tür kitapların satım imkânları bugünkü düzeyin üzerine çıkartılabilir.

Okuyucu ve dolayısıyla baskı sayısının diğer yayınlara oranla daha düşük olması Üniversite yayınlarının, özellikle ders kitabı sayılmayan kitapların piyasa şartları altında, ticarî esaslara göre basım ve yayımını ve diğer kitaplarla eş fiatlarla satımını önler. Bu durum, Devletin malî desteğini gerekli kılan ikinci önemli sebeptir.

c) *Emek* : Üniversite ve diğer bilim yayınları için yazarlara ödenen yazar hakkı, hatta bazı Üniversite çevreleri içinde bile doğru olarak değerlendirilememiş, tenkit, kıskançlık, politik sömürü konusu yapılmıştır. Objektiflikten, geniş görüş ve hatta bazan dürüstlükten uzak olarak ortaya atılan bu çeşit görüşlerin altında yatanları doğru bir şekilde teşhis etmek lâzımdır.

Özel önemi dolayısıyla Üniversite ve diğer bilim yayınlarındaki bu üçüncü unsuru ayrıca inceleyeceğiz.

4 — **Yazar hakkı** : Kültür, bilim, meslek veya öğretim hayatına katkı getiren ve belli bir seviyenin üstünde olması gereken bir eserde yazara ödenen ücretin nelerin karşılığı olduğu ve bu ücretten yazarın elinde neyin kaldığını herkesin bilmesi ve bunları diğer gelir imkânları ile karşılaştırması lâzımdır.

Yazar hakkı aşağıdaki emek, iş veya giderlerin karşılığıdır :

a) *İnceleme-Araştırma giderleri* : Üniversite veya diğer kuruluşlar tarafından karşılanmayan kitap, makale, fotokopi... giderleri her çeşit araştırma, hatta seyahat giderleri.

b) *Eserin hazırlanması ve yazılması için sarfedilen emek* : Kitabın bir sahifesini hazırlamak ve yazmak için gereken emeğin ortalama olarak Üniversite yayınlarında 10 saatten aşağı düşmediğini söyleyebiliriz.

Kitap yazarı olan her uzman veya Üniversite mensubu bilir ki meslekî faaliyette bulunmak, ders vermek gibi hizmetler arasında

en çok yorucu ve yıpratıcı olan; güç, sorumluluk ve fedakârlık gerektiren iş kitap yazmaktır.

c) *Daktilo giderleri*: Kaleme alınan metni bu işin ehli bir daktilografa bir, bazan bir kaç defa yazdırmak ve bunun karşılığını ödemek gerekir.

ç) *Tashih için sarfedilen emek*: Yazar için en zevksiz, fakat kitabın yanlışsız basılabilmesi için çok önemli olan iş, daktilo edilen metnin dizgiye verilmeden, dizilen metinlerin baskı safhasında en aşağı ikişer defa baştan sonuna kadar okunması ve düzeltilmesidir.

5 — Niçin yazılır? Bir üniversite mensubunu ya da genel olarak bir bilim adamını kitap yazmaya yönelten sebepler nelerdir? Bu unsurları açıkça bilmek ve önem derecesini iyi değerlendirmek üniversitelerin ve ilgili diğer kuruluşların yayın siyasetini düzenlemek, yayımla ilgili yasaları doğru olarak hazırlamak ve bu alanda yapılan çalışmalar hakkında doğru değer hükmü verebilmek bakımından gereklidir. Bilim adamını kitap yazmaya yönelten başlıca dört sebep vardır:

a) *Akademik bir unvan kazanmak veya Üniversitede belli kademelere yükselebilmek*: Memleketimizde doktor, doçent, profesör olmak için bir monografi-tez hazırlamak gerekir.

b) *Müeyyide*: Üniversite öğretim üyelerinin başlıca görevleri arasında bilimsel araştırma ve yayımlar yer alır (Ün. K. m. 18 f3a). Öğretim üyelerinin bilimsel denetimi onların yayınları, eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerinde olur; her öğretim üyesinin bilimsel yayınları için kürsü/bölüm/Dekanlık ve Rektörlükde özel arşiv tutulur ve yıllık çalışma raporlarında yayınlar belirtilir (Ün. K. m. 41 f 1, 2).

Üniversite yayınlarında etkisi hemen hiç olmayan unsur müeyyidedir. Bir defa belli akademik kademeler aşılırken gereken asgarî çalışma ve yayımlar esasen yapılmaktadır. Yetersizlik dolayısıyla görevden çekilme cezası verilmesi hem bu sebeple, hem bu tür ceza verilmesindeki şartların ağırlığı dolayısıyla (ilgili fakültece iki defa yetersizlik kararı verilmesi - Senatonun üçde iki çoğunlukla karar vermesi: Ün. K. 41 f 6), hem de Üniversitenin yönetim ve denetim düzeninin cezaî müeyyide mekanizmasını işletmeye elverişli olmaması dolayısıyla uygulamada görülmemektedir.

A.B.D. nde ve diğer bazı yabancı ülkelerde görülen «*publish or perish*» «yayın yapmazsan akademik hayatta mahvolursun» il-

kesi Türkiye için söz konusu değildir; Üniversitelerde görevlendirme ve rekabet mekanizması bu ilkeyi uygulamaya elverişli olmadığı gibi bir çok hallerde böyle bir ilkeyi uygulamaya lüzum da yoktur. Kaldı ki abartılarak uygulanması halinde bu ilkenin bilimsel yayınlar ve araştırma seviyesini düşürdüğü ve Üniversite öğretim üyesini biran önce yayın yapma baskısı altına aldığı da belirtilmektedir.

c) *Manevî tatmin*: Kitap yazmak bilim adamı için bir zevk ve ihtiyaçtır ve Üniversite öğretim üyesini eser yazmaya sevkeden asıl sebep budur. Ancak ihtiyaç, zevk, başarı, prestij için kitap yazmak bu alandaki çalışmalarını ancak belli bir yere kadar teşvik edebilir.

Ayrıca çalışan ile çalışmayanın, kitap yazan ile yazmayanın Üniversite içinde ve dışında ayırdedilmediği, kitap yazmayanların görev yapmadıkları, kitap yazanların ise «kitap ticareti veya sömürü» yaptıkları ithamlarına maruz kaldıkları bir toplumda manevî unsur yeteri kadar etkili olmamakda ve sadece idealist ve amatör duygulara hitap edebilmektedir.

ç) *Maddî tatmin*: Üniversite öğretim üyesi veya genel olarak herhangi bir bilim adamı emeği ile hayatını kazanan, emeği ve alınteri karşılığında ve nisbetinde toplum içinde belli bir iktisadî seviyeye hakkı olan kimsedir. Batılı ve sosyalist ülkelerde ortak olan husus, bilim adamlarının, hele yazarlığı ile topluma hizmet edenlerin, üst gelir grupları arasında bulunmasıdır. *Her iki toplum tipinde de tek bir eserin geliri ile en yüksek gelir grubuna yükselbilenler az değildir.* Ülkenin bilim ve yayın siyaseti bakımından önemli olan, uzmanlık ve yazarlık konularında esasen sayısı az olan seçkin işgücünü, bütün imkânları kullanarak araştırma ve yayın alanına yöneltebilmek; yazarlığı profesyonel bir hizmet haline getirebilmektir.

Öğretim üyeliği karşılığında elde edilen gelir (aylık) eser meydana getirmek için sarfedilen emekle ilgili değildir. Aşıkâr olan husus, bir devlet memurunun, iş saatleri içinde ciddi bir eser vücuda getirmesinin imkânsızlığıdır.

Yayın çalışmalarını teşvik etmeyen, yazarın emeklerini değerlendirmeyen bir toplumda bilimsel yayınların gerek sayısı, gerek seviye bakımından düşmesi mukadderdir. Bilim adamını yazarlığa değil; çok daha az emek, zahmet ve gayret isteyen meslekî faaliyete, ücretliliğe (ek görev, ek ders almaya) yöneltecek bilim siyaseti ülkenin bilim ve kültür hayatını çoraklığa götürür.

Bilim kitabı yazmak, maddî ve manevî tatmin açısından, özellikle sağlanacak gelir açısından kamu veya özel kesimde çalışanların ve rantla geçinenlerin tebessümlerine ve müstehzi bakışlarına konu olmamalıdır. Bir meslek adamı, okuduğu bilim veya meslek kitabı sayesinde, o kitabı yazandan daha çok para kazanırsa veya bu tür bir kitap yayınlamak yürürlükteki yasalar dolayısıyla sonuçta bir taltif değil, cezalandırma konusu olursa bilim eseri yazacak güçte olanlar bu durum karşısında bu alandaki çalışmalarını yavaşlatmak veya tamamen terketmek mecburiyetinde kalırlar.

İlkelerden, gerçeklerden uzak ve sahipsiz bir bilim siyaseti ve ayrıca yasalar Türkiye'de bilim alanındaki yazarlığı böyle garip bir duruma sokmuştur! Bilim siyaseti açısından durum yukarıda anahatları ile belirtilmiştir; bu yazının ikinci kısmında bu konuda yasaların durumu ve etkisi incelenecektir.

B. YASALAR

6 — Genel olarak : Üniversite yayınları ile ilgili yasalar (mevzuat) :

— Üniversiteler Kanunu (m. 57),

— Üniversitelerarası Kurul tarafından kabul edilen 18 Nisan 1974 tarihli «Üniversiteler Yayın Yönetmeliği»

— Gelir Vergisi Kanunu'dur (m. 18, 86 a. 1, 93).

Bu hükümleri incelemeyen Üniversite yayınlarını dolaylı etkileyen iki konuya da değinmek isterim :

a) *Yazar hakkının devredildiğine dair noterden resen düzenlenmiş devir senedi istenmesi :* Üniversite ve Maliye bürokrasisinde yıllardanberi halledilememiş bir konu, Üniversiteden ödenecek her kitap ve makale için noter tarafından düzenlenmiş bir devir senedi istenmesidir.

«Bütçe giderlerinde aranacak belgeler» cetveli 1945 yılında Mali Müşavere Encümeni kararıyla yürürlüğe konulmuş, sonra cetvelde aynı kurul kararıyla bazı değişiklikler yapılmış ve örnekler değiştirilmiştir.

«Devlet Harcama Belgeleri Yönetmeliğine İlişik Belgeler Cetvelinin telif hakkı ücretlerinin ödenmesine ilişkin 96 ncı maddesi hükmü Mali Müşavere Encümeninin 5.12.1972 tarihli kararı ile şu

şekilde değiştirilmiştir: «Telif hakkı ücretlerinde... eser sahibinden alınacak 22 örnek numaralı temlikname», 5000.— liraya kadar olan telif hakkı ücretlerinden temlikname alınmasına lüzum yoktur⁷.

Bu maddenin önceki şekline göre temliknamenin «noterden tasdikli» olması gerekiyordu ve 22/1 örnek numaralı temliknamede «... Telif Hakkı Kanununun 25 inci maddesi mucibince... Bakanlığına devir ve temlik ettim» ibaresi bulunuyordu⁸.

1326 (1910) tarihli Hakkı Telif Kanununa göre telif hakkının devri şekle tabi değildir⁹.

Yürürlükte bulunan 5.12.1951 tarih ve 5846 sayılı «Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre fikir eserleri üzerindeki malî hakların devredilmesi için yazılı şekil yeterlidir (m. 52).

Görülüyor ki telif hakkının devredilmesi için eski ve yeni kanuna göre de noter senedi gerekli değildir. 1972 yılında yayımlanan Maliye Bakanlığı Genel Tebliğinde yer alan 96 ncı madde metninde ve 22 sayılı örnekte «noterden tasdikli» kaydı mevcut olmadığı için bu tarihten sonra Maliye Bakanlığı tebliğine göre de noterden tasdikli temlik senedi aranmaması gerekmektedir.

Fikir eseri üzerindeki malî hakların devredildiğini gösterecek devir senedinde imzası bulunan, Üniversitenin öğretim üyesi veya yardımcısıdır. Üniversitenin ilgili servislerince imzaları bilinen öğretim üye veya yardımcılarına ait imzaların Fakülte Dekanlığı veya Sekreterliği tarafından tasdik edilmesiyle bu imzaların ilgili şahsa ait bulunduğu hukuken geçerli bir şekilde tesbit edilmiş olur.

Kanunen zarurî olmayan, Maliye Bakanlığı tebliğine göre gerekmeden; anlamsız bir kırtasiyeciliğe, emek ve para ısrafına sebep olan «noterden tasdikli» temlik senedi uygulaması hâlâ devam etmektedir. 5 sahifelik bir makale dolayısıyla 250 lira yazar hakkını alabilmek için notere gitmek ve 86 lira ödemek gerekmektedir!*

⁷ Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Genel Tebliği seri no: 289 (M).

⁸ Osman Samim Çetin... Bütçe giderlerinde aranacak belgeler. Ankara 1967, s. 31 ve 22/1 örnek numaralı temlikname.

⁹ Prof. Dr. E. Hirsch. Hukukî bakımdan fikrî say. C. 2. 1943, s. 222.

* Telif hakkının ödenmesi için Üniversite Muhasebe Müdürlüğünden talep edilen belgeler arasında aşağıdaki belge de bulunmaktadır :

«Telif ettiğim tarafımdan bastırılan «.....» adlı baskısı-

b) *Bütçelerde «yayın alımları»* : Program bütçeden önce ve program bütçe döneminde kütüphane ve yayın-hizmetleri bütçelerde bir arada tek kalem olarak gösterilmektedir. Program bütçeye ve harcamalara ait formülleri gösteren cetvellere göre «400 Tüketim malları ve malzeme alımları» için verilen ödeneği gösterir. Bunun içinde «410» «Kırtasiye, basılı kâğıt, defter benzeri alım ve giderleri» ni, «420» ise «Yayın alımları» nı yani hem kütüphanelere alınacak kitap, dergi vs. giderlerini, hem de yayım giderlerini kapsamaktadır.

Ayrıca bazı kuruluşların bütçelerinde «340-Baskı ve cilt giderleri» kalemlerine, «391 - Telif, tercüme, kayıt yenileme ücret ve giderleri» kalemlerine, Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinde ise ayrı bir kesim olarak «0.5 - Baskı ve yayım hizmetleri» ödeneğine rastlanmaktadır.

Bu durumda Türkiye'de Devletin, Üniversitelerin veya bütün resmî kuruluşların kütüphaneleri ve yayınları için her yıl ayrı ayrı ne kadar ödenek konulduğunu ve harcandığını kesin olarak tesbit etmek imkânsız görünmektedir.

Yayın, kütüphane alanında Devlet ödenekleri ve giderleri açısından doğru istatistik yapma imkânının mevcut olmaması ilgileri düşündürecek ve çözüm yolu aramaya sevkedecek bir husus-

nın **Telif Hakkı Kanununun 20. maddesi gereğince** telif hakkını temin için lâzım gelen işlerin yaptırılmasına, eseri kayıt ve tescil ettirmeğe Dekanlığım tevkil ettim.»

Hakkı Telif Kanunu, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu yürürlüğe girdiği tarihte yani 1.1.1952 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır ve yürürlükteki kanuna göre kayıt ve tescil işlemi de söz konusu değildir.

Bu belge ile ilgili olarak Ankara Hukuk Fakültesi Dekanlığına 30 Haziran 1975 tarihinde aşağıdaki yazı ile müracaat edilmiştir :

«... Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun yürürlüğe girdiği 1.1.1952 tarihindenberi Hakkı Telif Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Bu belgenin tanzimi için hangi makamdan emir verilmiş ise ilgili makamın uyandırılması için bu dilekçemin ait olduğu yere ulaştırılmasını saygılarımla arz ederim ...».

Bu yazının tashihleri yapıldığı tarihte (10 Nisan 1976) Ankara Üniversitesinden bu konuda olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap gelmemiş bulunuyordu.

Üniversitelerde yayın işleri konusunda Üniversite ve/veya Maliye bürokrasisinin davranış ve zihniyetini göstermesi bakımından yukarıda metnini belirttiğim belge örnek olay mahiyetindedir. Sekiz ay önce yapılan yazılı müracaat, 23/24 yıl evvel yürürlükten kalkmış bir kanuna dayanarak yukardaki belgenin verilmesini talep eden makamların uyandırılması için, yeterli ölçüde etkili olamamıştır.

dur. Aslında bu durum, bütçe ve istatistik siyasetiyle ilgili genel bir sorun karşısında bulunulduğunu da göstermektedir.

7 — Üniversiteler Kanunu (m. 57): Ders kitaplarının ve teksirlerinin bastırılması: «Ders kitaplarının ve teksirlerinin bastırılması» kenar başlığını taşıyan 57. madde yeni Üniversiteler Kanununa «*kitap ticareti, sömürüsü*» sloganlarının etkisi ile girmiştir. Bu maddeye göre «*Ders aracı olarak kullanılan kitap ve teksirleri öğretim üye ve yardımcıları kendi hesaplarına bastıramazlar*» (f 1 c 2).

Öğrenci olayları süresince çok tekrarlanmış bu sloganların dayanakları, yazar adları ve kitaplar belirtmek suretiyle açıklanmış ve böyle bir düzenlemeyi gerektirecek ciddi bir durumun varlığı ilgililerce bir inceleme sonucunda tesbit ve teyit edilmemiştir. Daha evvel bir yazımda belirttiğim gibi «suç niteliğinde sayılması gereken, fakat takipsiz kalan veya bırakılan birkaç olay genelleştirilmiş ve abartılmıştır».

Ders kitapları durumunu tesbit edip ihtiyaçları programlaştırmak ve kürsü elemanları arasında görev bölümü yapmak kürsü kuruluna aittir (m. 37). Ders aracı olarak kullanılan kitap ve teksirleri öğretim üye ve yardımcıları kendi hesaplarına bastırmayacaklarına göre bu tür kitapların zamanında ve yeteri kadar bastırılması ve öğrencilerin istifadesine sunulması sorumluluğunu Üniversiteler ve Devlet üzerine almıştır. Devlet, Üniversitelerin bütçelerine bu konuda yeterli ödenek koymak, Üniversiteler de kendi bürokrasilerinin yarattığı çeşitli zorlukları yenerek zamanında kâğıt sağlamak, ders kitabı yazılmasını sağlayacak ve teşvik edecek bir yayın siyaseti uygulamak, basım ve dağıtım işlerini, zamanında ve öğrenim ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde yürütmekten sorumlu olacaktır.

Maliye Bakanlığı, TBMM. ve Üniversitelerin bürokratik çarkları içinde bu mekanizmanın nasıl işleyeceğini zaman gösterecektir. Özel yayın yapmak imkânı bu mekanizmanın yetersizliğini öğrencilere hissettirmiyor ve ilgili öğretim üyesine ders kitabı yazmak ve bastırmak sorumluluğunu veriyordu. Yeni Üniversiteler Kanunu ile öğretim üyesi bu konuda şahsen sorumlu olmaktan kurtulmuştur.

57. maddenin kapsamı açık değildir. Madde başlığına ve f 1 c1'e göre «*ders kitapları ve teksirler*»; f1 c2'ye göre «*ders aracı olarak kullanılan kitap ve teksirler*», f2'ye göre ise «*iki yıl içinde*

Üniversite... tarafından *bastırılmayan kitaplar*» söz konusudur. Bu üç deyim ile maddenin uygulanması bakımından kitap kavramı ve kapsamı gittikçe genişlemektedir.

«İki yıl içinde Üniversite... tarafından bastırılmayan kitapları öğretim üyeleri kendileri bastırabilirler» hükmü (f2) öğretim üyelerinin kaleme aldığı *bütün* kitaplarla ilgili bir hüküm müdür? Başka deyimle kendi hesabına kitap bastırma yasağı öğretim üyesinin bütün kitaplarına mı şâmilidir? Sorunun cevabı «evet» ise f1 ile f2 hükmü arasında düzenleme ve kapsam farkı vardır. 57 nci maddenin 2. fıkrası yalnız ders kitapları (veya ders aracı olarak kullanılan kitaplar) ile ilgili ise bu hüküm ders kitabı probleminin TBMM Komisyonlarında da anlaşılmadığını veya anlatılmadığını gösterir: *ders kitabı hizmetlerinin iki yıl beklemeye tahammülü yoktur.*

M. 57 f2'ye göre iki yıl içinde... bastırılmayan kitabı öğretim üyesi bastırırsa kitabın fiyatını, maliyetinden aşağı olmamak üzere *Yönetim Kurulu* tesbit eder. Bu çözüm şekli de mahzurludur: Kitabı kendi hesabına bastıran öğretim üyesi finansman ve pazarlama risk ve giderlerini üzerine aldığı için bunları tabiatıyla kitap fiyatına intikal ettirecektir. Yönetim Kurulu, meselâ kitap basıldıktan sonra bu hususta anlayış göstermezse, hissî davranırsa öğretim üyesi bundan önemli surette zarar görebilecektir. Bu konuda doğru çözüm yolu, özel olarak bastırılacak kitapların satış fiyatının *genel ve objektif esaslara* bağlanmasıdır.

Ders kitapları ile ilgili ve gerçekçi olmayan hükümleri ihtiva eden 57 nci madde politik amaç taşıyan sloganların etkisi altında kalınması ve problemin doğru olarak konulamaması ve anlaşıl-maması sonucu ortaya çıkmıştır. «Ders kitabı» konusu bu slogana sarılan öğrenciler tarafından gerçekde politik amaçlarla veya imtihan düzeninin değiştirilmesini sağlamak amacıyla sömürülen bilerek abartılan bir konudur.

Kanaatımca, 57. nci madde gereksizdir ve iki-üç yıl içinde ders kitapları konusunda Üniversitede ortaya çıkacağını tahmin ettiğim ciddi krizin, sebeplerinden biri olacaktır.

Doğru çözüm yolu özel yayınları, Üniversitelerin gözetimi altında serbest bırakmaktır. Genel, objektif, gerçekçi ve özendirici esaslara bağlandığı ve ciddi olarak uygulandığı takdirde özel ders kitapları Devletin hiç de küçümsenmemesi gereken malî yükünü azaltacak, problem ve konuyu Maliye ve Üniversite bürokrasisinin

tekelinden kurtaracak ve bu gidişle vukuu muhakkak olan ciddi bir krizi önleyecektir.

8 — Üniversiteler Yayın Yönetmeliği: Üniversiteler Kanununun 57 nci maddesine göre «Bu konuda (Ders kitaplarının - ders aracı olarak kullanılan kitap ve teksirlerin... bastırılması konusunda) uygulanacak esaslar ve ödenecek telif hakları Üniversitelerarası Kurulca hazırlanacak bir yönetmelikle belirtilir» (f 1 c3). Kanunun öngördüğü tüzük ve yönetmeliklerin *en geç* altı ay içinde (yani 7 Ocak 1974 tarihine kadar) yeniden düzenlenmesi gerekiyordu (Geçici m. 5 f1). Üniversitelerarası Kurul'un «Üniversiteler Yayın Yönetmeliği» (ÜYY) Resmî Gazetede 18 Nisan 1974 tarihinde yayınlanmıştır.

Bu yönetmelik yürürlüğe girinceye kadar her Üniversite ve Fakültenin ayrı yayın yönetmeliği vardı ve dolayısıyla kendi ihtiyaçlarına cevap verebilecek farklı hükümler uygulanabiliyordu.

Üniversiteler Kanunu m. 57 Üniversitelerarası Kurulun sadece ders kitapları konusunda uygulanacak esaslar ve telif hakları hakkında bir ortak yayın yönetmeliği yayınlanmasını öngörmüştü. Üniversitelerarası Kurul ise «Üniversitelerin tümünü ilgilendiren... yönetmelikleri hazırlamak» (Ün. K. m. 9) yetkisine dayanarak bütün üniversiteler ve ders kitabı mahiyetinde olsun-olmasın bütün yayınlar hakkında ortak bir yayın yönetmeliği hazırlamıştır. Bütün Üniversitelerin rektörleri ile her Üniversiteden seçilecek ikişer profesörden oluşan bu en yüksek akademik kurulda kabul edilecek bir metnin Üniversitelerin ihtiyaçlarına, gerçeklerine ve hizmet gereklerine en uygun hükümleri ihtiva etmesi beklenir. Kanaatımca Üniversite yayınları konusunda durum tamamen değişmiş; ÜYY.; ilkelerden, geniş görüşden, özellikle Üniversitelerin yayın çalışmalarını destekleme ve özendirme ilkelerinden uzak bir tutum ve hava içinde karara bağlanan bir metin halini almıştır. O kadar ki Üniversite dışında, Üniversitelerdeki yayın problemlerinden habersiz ve bu çalışmalarını desteklemek isteyen kimseler biraraya gelse idi daha başka, yetersiz ve zararlı bir metin hazırlamazlardı denebilir. Bu olumsuz sonuçta ilgililerin kendi bilim alanlarındaki yayın problemlerinin üstüne çıkamamalarının ve problemleri bir bütün olarak değerlendirememelerinin de bir payı olabilir.

Ü.Y.Y. nde Üniversite yayınlarını destekleyecek, Üniversite yayınlarının sayısını ve seviyesini etkileyecek ve Üniversite öğretim

üyeleri ile yardımcılarının yayın çalışmalarını özendirici olmak-
tan çıkartacak başlıca hükümler şunlardır :

a) «Tıpta uzmanlık, doktora, doçentlik ve profesörlük tezle-
ri gibi *akademik yükselmelere esas olan yayımlar için hiç bir şe-
kilde yazar hakkı ödenmez.*» (m. 12). Yazar hakkının hangi emek
veya giderlerin karşılığı olduğu daha evvel nu. 4'de belirtilmiştir.

Bir tez hazırlamak için yapılan giderlerin tümünü ilgilinin
cebinden ödemesini kabul etmek, bu uğurda sarfedilen emeklerin
akademik yükselme dışında hiç bir maddî avantaj sağlamamasını
kesin hükme bağlamak şu mahzurların ortaya çıkmasına sebep
olacaktır :

— Tez çalışmaları için yapılan giderler ilgilileri önemli şekil-
de malî sıkıntıya sokacaktır.

— Tezlerin yayınlanması sadece manevî tatmin konusu ola-
cağı için bu çalışmaların önemli bir kısmı yayınlanmayacak; böy-
lece Türk bilim hayatı bu yayınlardan mahrum kalacaktır.

— Yayınlama, tezlerin seviyesini garanti eden dolaylı bir mü-
eyyidedir. Getirilen çözüm yolu tezlerin seviyesini de olumsuz ola-
rak etkileyebilecektir.

— Profesör adayı yayımlarından birini profesörlük tezi ola-
rak gösterebileceğine göre (Ün. K. m. 23 f1 b) bu hükmün profes-
örlük tezlerinde nasıl uygulanabileceği meselesi ortaya çıkacaktır.
Basılmış ve yazar hakkı ödenmiş bir eser profesörlük tezi ola-
rak sunulunca ilgiliden yazar hakkını iade etmesi mi istenecektir?

Bilim ve kültür yayınlarında en ileri düzeyde olan ülkeler bile
bu yayınların artması için her çeşit özendirici tedbirlere başvu-
rurken Türkiye'nin bu konuda böyle bir tutuma girmesine ve hele
bu çözüm yolunu Üniversitelerarası Kurul'un kabul etmesine şaş-
mamak mümkün değildir!

b) «Dergilerde yayınlanan orijinal makalelerin *20 itibarı sa-
hifesinden fazlasına ödeme yapılamaz*» (m. 7 I d). Orijinal bir ma-
kale ilgilinin belli bir konuyu işlediğini, problemleri ortaya çıkar-
maya çalıştığını, çözüm yollarını incelediğini.... gösterir. Bu ince-
lemelerin yayınlanmasını her yönden teşvik etmek gerekir.

Aslında Türkiye'nin bilim hayatına katkı açısından makale-
ler ders kitaplarından daha önemlidir. Bir makalenin normal hac-
mi bilim alanına ve incelenen konuya göre değişir. Bunu 20 sahi-
felik yazar hakkı ile (yani $20 \times 50 = 1000$ TL. ile) genel olarak fi'

ilen sınırlamak neye yarıyacaktır? Bu düzenlemenin başlıca sonuçları şunlar olacaktır:

— Esasen özendirici olmaktan uzak bulunan yayın çalışmalarını makaleler açısından bir defa daha kösteklenmiş olacaktır.

— Makalelerin tümlüğü bozulacak, ya başlıklar değiştirilerek bir yazı bir kaç sayıda bastırılacak veya büyük makalelerin broşür halinde bastırılması yoluna gidilecektir.

c) *Yazar hakkı*: ÜYY. nin yazar hakkı ile ilgili önemli hükümleri şunlardır: 200 kelimelik itibarı sahifelere Türkçe veya yabancı bir dildeki telif yayınları için en çok 50, çevirilerde ise en çok 35 TL. ödenir (m. 7 I a, b). Yazar hakkı eserin 2000 adet basılması karşılığıdır; ilk baskı 2000'den aşağı olduğu takdirde 2000 adedi dolduruluncaya kadar müteakip baskıları için yazar hakkı ödenmez (m. 9 f3 c1, 10 f2). Bir eserin baskı sayısı üç yılda bitecek şekilde hesap edilir ve Yönetim Kurulunca tesbit edilir (m. 3 f3). 2000'den fazla basılacak eserler için itibarı sahife başına verilen rakamlar % 10 fazlası ilâve edilerek ödenir. Birinci baskıdan sonra —yeni eklenmemiş kısımlar için— yazar hakkının 2/5'i ödenir (m. 10) (yani itibarı sahife başına 20 TL.). Kanun ve bu yönetmelik gereğince ilgililere parasız olarak verilecek eserlerin toplam sayısı, eserin kararlaştırılan baskı sayısı dışında mütalâa ve hesap edilir ve bastırılır (m. 16 f2).

Karşılaştırma: Üniversitelerarası Kurul'da bu yönetmelik lehine oy verenlerin tutumunu doğru olarak değerlendirebilmek için ÜYY. hükümleri ile 1 Kasım 1974 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan değiştirilmiş metne göre «*Millî Eğitim Bakanlığınca İlim, Fikir ve Sanat Eserleri ile Ders Kitapları ve Malzemeleri için Ödenecek Telif Hakları*» Yönetmeliği hükümlerini meselâ 240 sahifelik (15 forma) ve 500 sahifelik (31 forma) kitaplara ödenecek yazar hakları açısından karşılaştırmakda fayda vardır (Aşağıdaki rakamlar, Resmî Gazetede yayınlanan metinlere göre, tarafımızdan hesap edilmiştir) :

a) *240 sahifelik bir ders kitabına* MEB. Yönetmeliğine göre ödenecek yazar hakkı ilk okul ders kitaplarında 12.500-125.000 TL., orta okul ders kitaplarında 13.500-150.000 TL.; lise ve dengi okulların ders kitaplarında 15.000-150.000 TL. arasındadır. Asgari tutar onbin veya daha az sayıda, azami tutar ise yüzbin ve daha fazla sayıda basılacak ders kitaplarına ödenecek tutarı gösterir; ders kitabının asgari-azami sınırlar arasında bir sayıda basılması

halinde yazar hakkı orantılı olarak ödenir. ÜYY. Yönetmeliğine göre 240 sahife tutarında bir Üniversite kitabının (ders kitabı olsun olmasın) yazarına ödenecek yazar hakkı ise 12.000 liradır; eğer bu kitap 2000'den fazla sayıda basılmış ise yazar 13.200 TL. alacaktır.

b) 500 sahifelik bir ders kitabında ise ÜYY. ne göre Üniversite öğretim üyesi veya yardımcısı yazara ödenecek tutar 25.000 TL., eğer kitap 2000'den fazla basılmış ise —sayısı ne olursa olsun— 27,500 TL. dir. 500 sahifelik bir yabancı bilim kitabının Türkçeye çevrilmesi halinde çeviricinin alacağı para ise $500 \times 35 = 17.500$ TL. dir!

MEB. Yönetmeliğine göre 500 sahifelik ders kitabına, ilk okul kitabı ise 16.500-165.000 TL., orta okul ders kitabı ise 17.500-175.000, lise ve dengi okulların ders kitabı ise 18.000-180.000 TL. ödenir. Asgarî tutar onbin veya daha az sayıda; azamî tutar ise yüzbin veya daha fazla sayıda basılacak ders kitaplarına ödenecek tutarı göstermektedir.

Bu karşılaştırma, MEB. nin ilk, orta ve liselerde ders kitabı yazarlarına ödenen telif hakkının yüksek olduğunu göstermek için değil, Üniversitelerarası Kurulda ÜYY. ne oy vermiş olan üyelerin, Üniversite öğretim üyelerinin ve yardımcılarının emeklerini ne derecede küçümsemiş olduklarını veya bir aşağılık duygusu içinde bulduklarını yahut Dünya ve Türkiye şartlarından habersiz yaşadıklarını veya kendi rant veya ek görev ücretlerine yeteri kadar güvendiklerini... göstermek için yapılmıştır.

Bugünkü duruma göre bir Üniversite öğretim üyesinin kendi alanında liseler, meslek liseleri veya ortaokullar için bir fizik, matematik, veya eğitim kitabı yazması, aynı konular için üniversite düzeyinde bir kitap yazmasından veya böyle bir kitabı Türkçeye çevirmesinden daha avantajlıdır ve bu, şüphesiz daha az zaman ve emeğe mal olan bir hizmettir!

Baskı sayısı yüksek eserler : Üzerinde durulması gereken bir nokta da 2000 sayı basılan kitap ile 2001'den sonra Yönetim Kurulu'nun üç yılda biteceğini tahmin ettiği herhangi sayıda basılan (3000, 5000, 10.000...) kitap yazarına ödenecek yazar hakkı arasında itibarî sahife için sadece 5 TL. fark olmasıdır! 500 sahifelik bir Üniversite yayınında —baskı sayısı ne olursa olsun— fazla olarak sadece 2500 TL. ödenecektir. MEB. Yönetmeliğinde ise orantılı ödeme ilkesi benimsenmiştir (m. 19 Ad).

İkinci ve sonraki baskılar : 500 sahifelik kitabın ikinci baskısı yapılırken yazar hakkı olarak ödenecek para 10.000 Tl. dır! Bir eserin birinci baskısı ile sonraki baskıları arasında yazar hakkının farklı olmasını gösterecek haklı sebep ne olabilir? İkinci veya sonraki baskılarda yazarın birinci baskıdaki kadar emeği geçmediği ileri sürülebilir. Bu görüş doğrudur; fakat bu, yazar hakkının indirilmesi için haklı bir sebep teşkil edemez.

Bir fikir veya senet eseri onu meydana getirenin manevî sermayesidir. Piyasada aranan ve satış gücü yüksek olan bir eserin baskı (yani alıcı) sayısı arttıkça eserin sahibi de o oranda manevî sermayesinin karşılığını almalıdır.

Birinci ve sonraki baskılar arasında yazar hakkı bakımından önemli bir fark olursa bu farkdan kim faydalanacaktır? Ya kitabı alan kimse veya yayımcı. Birinci baskıyı alan kitap alıcısı ile mesela dördüncü baskıyı alan kitap alıcısı arasında farklı bir işlem, farklı bir kitap fiyatı olmamalıdır: çünkü her iki okuyucunun eline geçen kitap arasında fark yoktur. Yayımcının, meselâ Üniversite yayımlarında Üniversitenin, öğretim üyesi aleyhine bu farkı alması da düşünülemez.

Kitap fiyatını etkileyen önemli hususlardan biri baskı sayısıdır. Yayın siyaseti düzenlenirken şu iki noktayı gözönüne almak gerekir:

a) Baskı sayısı arttıkça yazarın telif hakkı da aynı oranda artmalıdır (MEB. Yönetmeliği ilk, orta, lise ders kitaplarında onbin - yüzbin baskı sayılarında bu ilkeyi benimsemiştir).

b) Bu durum, yazarı kitabın baskı sayısını arttırma yoluna sevk edebilir. Baskı sayısı, kitabın özellikleri gözönüne alınarak, doğru bir şekilde tahmin edilebilmeli, belli bir sayıdan sonra yazar hakkı kitaplar satıldıkça kısım kısım ödenmelidir.

9 — Gelir Vergisi Kanunu : Üniversite yayınlarını ve genel olarak bütün yayın hayatını etkileyen yasalardan biri de Gelir Vergisi Kanunu (GVK) dur. Devletin vergi siyaseti ile yayın siyaseti birbirini desteklemekte midir, yoksa vergi hükümlerinin yayın alanında *önleyici, caydırıcı ve hatta cezalandırıcı* bir etkisi olmaktadır?

Türkiye'nin ilk GVK. olan ve 1949'da yayınlanan 5421 sayılı GVK. nunda telif kazancı istisnası 5000 Tl. idi (m. 18). 1961 tarihli ve 193 sayılı GVK. nunda telif kazancı istisnası gayrisafi telif ka-

zançlarında 5000 TL. olarak tesbit edilmiştir (m. 18). 1963 yılında 202 sayılı kanunla yapılan değişiklikle telif kazançlarında «hasılatın 10.000 lirası gelir vergisinden müstesnadır» hükmü kabul edilmiştir. Bu hüküm halen yürürlüktedir.

GVK. na göre tevkif yolu ile vergisi kesilmiş ve yıllık gayri-safi toplamı 10.000 lirayı aşmayan kazanç ve iradlarda yıllık beyanname vermek ve müterakki vergi ödemek ihtiyarîdir (m. 87 f1). İstisna hadleri içinde kalan kazançlar ve genel olarak ücretler 10.000 liralık haddin hesabında gözönüne alınmadığı için (m. 87 f2) yazarların GVK. karşısındaki durumu şöyledir: Telif kazancının ilk 10.000 liralık telif kazancı için gelir vergisinin tevkif yolu ile % 15 olarak ödenmesi gerekir. Telif kazancı 20.000 liranın üstünde olursa yıllık beyanname vermek yani ücretler ile telif kazancını toplayarak müterakki vergi ödemek gerekir!

GVK. nun fikir ve yayın hayatımız üzerindeki olumsuz etkileri 12 yıl önce yayınladığımız bir makalede açıkça belirtilmiştir¹⁰. Bu 12 yıl içinde hükümetler ve TBMM bu konu üzerinde durmadığı için GVK. nun olumsuz etkileri ve aşikâr haksız durum devam etmektedir. Telif kazancı dolayısıyla müterakki vergiye tabi olunması halinde ödenecek toplam gelir vergisi tutarı, ücretlerin yükselmesi nedeniyle daha artacağı için, 12 yıl öncesi ile bugünkü durum arasındaki tek fark, bu gün müterakki gelir vergisinin, telif kazancının daha büyük bir kesimini silip götürmesidir!

GVK. nun ne kadar vergi adaletini sağlamaktan uzak olduğunu, yayın hayatımızı ve bu arada Üniversite yayınlarımızı ne ölçüde desteklemekte olduğunu belirtmek için sadece bir kaç örnek vermekle yetineceğiz:

1. *Telif kazancı istisna haddi çok düşüktür*: 1949 yılında 5000 lira olan telif kazancı istisnası 1975 yılında 10.000 liradır. 25 yıl içinde paranın satın alma gücünde yaklaşık olarak 7 defa düşme olduğuna göre telif kazancı istisnasının, 1949 yılındaki etkiyi yapabilmesi için bugün enaz 35.000 olması gerekir!

2. *Ücretler müterakki vergiye tabi değildir (m. 86 a 1)*: Özel veya kamu kesiminde çalışan bir kimse ayrı ayrı beş yerden ücret alsın ve bunların toplamı yılda milyon liraya yaklaşırsa yine de müterakki vergiye tabi değildir!

¹⁰ Fikir ve yayın hayatımız bakımından Gelir Vergisi Kanunu. Forum, sa 225, 15 Ağustos 1962, s. 11-13; «Meseleler ve görüşler, I, 1965, s. 12-16».

Fakat bir memur veya Üniversite öğretim üyesi yazdığı eserler dolayısıyla yıllık telif kazancını 20.000 liranın biraz üstüne çıkartacak olursa müterakki vergiye tabi olur. Böylece GVK. Üniversite öğretim üyelerini yazarlığa değil, ücretli hizmet, ek görev bulmaya teşvik eder ve yazarlığı, hele başarılı yazarlığı ve ayrıca evliliği cezalandırır :

— Üniversite profesörü 1974 yılı içinde 500 sahifelik bir kitap yazmış ve bunun karşılığında Üniversiteden 25.000 lira almıştır. Telif kazancı 20.000 lira üstünde olduğu için yıllık beyanname verecek ve müterakki vergi ödeyecektir. Ayda brüt 8000 lira ve 3200 lira ödenek alan Üniversite profesörü *500 sahifelik kitap yazdığı ve karşılığında 25.000 lira aldığı için 14.295 lira daha gelir vergisi ödeyecektir!* Böylece yeni, ilk baskısı yapılan eserin bir itibarî sahifesi için yazar eline geçecek para $10.795 \div 500 = 21.40$ liradır. Bu eserin ikinci... baskısı yapılınca yazar eline geçecek para ise itibarî sahife için 20 liradır.

— Bu üniversite profesörü erkek ve aylık bakımından aynı durumda bir üniversite profesörü ile *evli ise* karısının 25.000 liralık telif kazancı dolayısıyla *40.835 lira fazla gelir vergisi ödemeye mahkûmdur.* Çünkü eşlerin yıllık beyanname ile bildirilmesi gereken gelirleri aile reisi tarafından tek beyanname ile bildirilir ve bütün gelirler birleştirilmek suretiyle toplam üzerinden müterakki vergi ödenir (GVK. m. 93). Bu durumda 500 sahifelik eser yazdığı için karı (veya koca) Üniversite profesörü 40.835 lira tutan ek vergiyi ödemek için aldığı *25.000 liralık yazar hakkını Devlete iade etmekle kalmıyacak ayrıca kazancından 15.835 lirayı da Devlete verecektir.* Yani 500 sahifelik eser kaleme alan profesör, her itibarî sahife için Devlete cebinden 3,16 lira ödeyecektir!

GVK. nun bu özelliğinden habersiz meslekdaşlarımız dürtüst bir vergi mükellefi olarak 15.835 lirayı aylıklarından Devlete ödemişler ve evli olmanın, 500 sahifelik eser vermenin ve dürtüst vergi mükellefi olmanın cezasını çok acı bir şekilde çekmişlerdir. Ve vergi adaleti getirdiği iddia edilen GVK. na göre meselâ beş yerden ücret alan ve yıllık geliri bir kaç milyonu aşan ücretli Türkiye'de müterakki vergiye tabi değildir!

Yılda 200 sahifelik fikir üretimi yapan Üniversite öğretim üyesi 10.000 lira yazar hakkı alır ve bu sebeple ayrıca vergi ödemez; fakat yılda 500 sahifelik fikir üretimi yapan Üniversite öğretim üyesinin 200 sahife dışında yaptığı, meselâ *300 sahifelik ya-*

yın hizmeti dolayısıyla elinde kalacak para sadece 505 liradır! (15.000 — 14.295 = 505).

Yazar açısından GVK. nun getirdiği düzen yayım çalışmalarını özendirici değil, cezalandırıcı ve pişman ettiricidir!

GVK. nun Üniversite yayım hayatı üzerindeki olumsuz etkilerini açıklayabiliriz: Yayın faaliyeti, gelir vergisi açısından, yılda a) istisna haddi bakımından 200 sahife yani 10.000 TL. ile ve b) her halde % 15 stopaj yapılması kaydıyla 400 sahife yani 20.000 TL. ile bloke edilmiştir. Sırf bu sebeple hazır kitaplarını bastırmayan veya bastırıp da yazar haklarını tahsil etmeyenlerin sayısı tahminlerin çok üstündedir. Her halde böylesine *insafsız, yazar ve yayım düşmanı bir vergi düzeninde hiç kimsenin, ne öğrencinin, hele ne Üniversite ve Devletin öğretim üyesinden daha fazla yayım beklemeğe hakkı yoktur.*

Fikir ve yayım hayatımız bakımından ters kurulmuş bu mekanizma dolayısıyla Devletin eline ne kadar para geçtiği ve meselâ telif kazancı dolayısıyla ödenen gelir vergisinin 1974 yılında 74.6 milyar liralık gelir bütçesi içindeki yeri Maliye Bakanlığı ile DPT. nin uzmanları tarafından açıkça tesbit edilmeli ve bu kadar bir gelir karşılığında neler kaybettiğimiz hesabı yapılmalıdır. Başka deyimle bu verginin verimliliği ve sosyal faydası/zararı incelenerek kesin operasyon gerçekleştirilmelidir.

10 — Sonuç: Üniversitelerin yayım siyasetinde ilkelerin açık olmaması, yayım hizmetlerinin plân ve programlara bağlanmamış bulunması, Üniversite gider bütçelerine bu programları gerçekleştirmek üzere ve yeteri kadar ödenek konulmaması, bu raporda özelliklerini ve olumsuz etkilerini belirtmeğe çalıştığım yasalar kültür yayınlarında ve bu arada Üniversite yayınlarında özlenen süratli gelişmeleri engellemektedir.

Zamanında gereken tedbirler alınmadığı, Üniversite ve Maliye bürokrasisindeki çalışma düzeni temposu ıslah edilmediği ve yasalardaki olumsuz hükümlerin yerini gerçekçi ve özendirici hükümler almadığı takdirde 2-3 yıl gibi kısa bir süre içinde özellikle *Üniversite ders kitapları alanında ciddi bir kriz beklenmelidir.*

Öneriler:

1. Bilim ve Üniversite yayınları alanındaki siyasete hâkim olacak ilkeler açıkça tesbit edilmelidir. Önerdiğimiz ilkeler s. 20-21'de yer almıştır.

Yasalar bu ilkelere göre süratle gözden geçirilmeli, Üniversite yayınlarının bu ilkelere uygun olarak yapılması için gereken *idarî tedbirler* Hükümet, özellikle Maliye Bakanlığı ve Üniversiteler düzeyinde biran evvel alınmalıdır.

2. *Gelir Vergisi Kanununda* yapılması gereken değişiklikler şunlardır :

- Telif hakkıyla ilgili istisna haddi, yazarlığı «özendirici» bir hale getirecek düzeye çıkartılmalı ve para değerindeki değişmelere göre bu had de değiştirilebilmelidir.
- Telif kazançları —ücretlerde olduğu gibi— müterakki vergiye tabi tutulmamalıdır. Böylece ücretle çalışma, çok daha zor ve desteklemeğe değer olan yayın çalışmalarını aleyhine teşvik edilmemiş olacaktır. Ayrıca bu çözüm yolu ile memur/öğretim üyesi eşlerin, yayın faaliyetleri dolayısıyla cezalandırılması gibi gülünç ve anlamsız bir durum da ortadan kalkacaktır.

3. *Üniversiteler Kanununun* 57 nci maddesi değiştirilerek Üniversite öğretim üyelerine Üniversitelerin gözetimi altında kendi hesaplarına yayın yapabileme imkânı tanınmalıdır. Üniversitelerin gözetim görevlerini nasıl yerine getirecekleri, ilkelere ve genel, objektif ve gerçekçi esaslara göre hazırlanacak yönetmelikte belirtilmelidir.

4. *Üniversiteler Yayın Yönetmeliği'nde* aşağıdaki değişiklikler yapılmalıdır :

- Akademik yükselmelere esas olan yayımlar için hiçbir şekilde yazar hakkı ödenmeyeceğine dair m. 12 metinden çıkartılmalı; Fakültelerin ilgili kurullarına ödenek durumuna göre bu gibi yayınlarda yazar hakkı ödenip ödenmeyeceğini tesbit hususunda yetki verilmelidir.
- Dergilerde yayınlanan makalelerin 20 sahifesinden fazlasına ödeme yapılmayacağına dair m. 7 I de metinden çıkartılmalı; Fakültelerin yayın siyasetinden sorumlu olan organına Dergilerde yayınlanacak makalelerin azami sahife tutarını tesbit etme yetkisi ve görevi verilmelidir.
- Yazar hakkı ilkelere uygun olarak yeniden tesbit edilirken Üniversite yayınlarından faydalananların sağladıkları maddî menfaat ve ayrıca MEB yönetmeliği de gözönüne alınmalıdır.

- Yazar hakkı bir eserin bin adet basılması karşılığı olmalı; bir eserin baskı sayısı daha fazla olursa yazar hakkı o oranda artmalı, bin adet kitabın yazar hakkı peşin; binin üstündeki kitapların yazar hakkı ise altı ayda veya yılda bir defa ve satılan kitap sayısına göre ödenmelidir.
 - Bir eserin birinci baskısı ile ikinci ve sonraki baskıları arasında yazar hakkı bakımından bir fark olmamalıdır.
5. Bütçelerde kütüphane ödenekleri ile yayın ödenekleri ayrı kalemler halinde gösterilmeli ve bu maksatla R cetvelinde değişiklik yapılmalıdır.
 6. Kanunlara göre gerekmiyen ve Maliye Bakanlığı tebliğine aykırı olan Üniversite yayımlarında noterden tasdikli temlik senedi uygulamasına ve 23 yıl evvel yürürlükten kalkmış bir kanuna dayanılarak vekâlet belgesi istemek zihniyetine son verilmelidir*.

* 11.II.1975 tarihinde Üniversitelerarası Kurul Başkanlığına aşağıdaki mektup gönderilmiş ve bu yazının baskıya verildiği tarihe kadar (Mart 1976) bu konuda Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı'ndan olumlu veya olumsuz bir cevap alınmamıştır :

«II. Yayın Kongresine sunduğum «Üniversitelerimizde yayın siyaseti ve yasalar» adlı tebliğimi ilişik olarak takdim ediyorum.

I. Yayın Kongresinde olduğu gibi II. Yayın Kongresinde de yayın problemleri genel olarak ele alınmış ve bilim ve üniversite hayatını ilgilendiren yayın problemleri üzerinde yeteri kadar durulamamıştır.

II. Yayın Kongresinde de belirttiğim gibi yüksek öğretim ve bilim hayatıyla ilgili yayın sorunlarının konu ile doğrudan doğruya ilgili olan kuruluş temsilcilerinin ve diğer yetkililerin katılacağı bir toplantıda her yönü ile tartışılmasında ve açık sonuçlara varılmasında zaruret vardır.

Teklifim uygun görüldüğü takdirde böyle bir toplantıda görev alabileceğimi arz eder, saygılarımı sunarım.»